

TOLERANCIJA I SUVREMENOST

UZ TEMU

Od *Pisma o toleranciji* Johna Lockeja iz kasnog 17. stoljeća, u kojemu se nužnost odvojenosti Crkve od države obrazlaže potrebom religiozne tolerancije odnosno toleriranja različitih vjera i crkava unutar pojedine države, preko Voltaireove *Rasprave o toleranciji* (1763.) i njegova pozivanja na razum u društvu razdiranom ideološkom isključivošću i vjerskim fanatizmom, pa sve do danas, više od dvije stotine godina poslije, zahtjev za ozbiljenjem tolerancije jednako je aktualan. U suvremenim je laičkim državama oživotvoreno načelo prvih prosvjetitelja i odvojenosti političke i crkvene zajednice, ali se problemu i pitanju tolerancije unutar moderne pluralističke demokracije na razini teorijske rasprave i praktične politike i nadalje prilazi kao jednom od temeljnih obilježja ukupnih društvenih odnosa. Ne postoje beskonfliktna društva niti beskonfliktna teorija demokracije. Različitost svjetonazora i vrijednosnih sustava pojedina, pluralizam političkih koncepcija i višestranačje, koegzistencija raznolikih vjerskih udruženja te mnoštvo suprotstavljenih socijalnih, kulturnih i ekonomskih interesnih skupina govore o takvim društvenim okolnostima u sklopu kojih se ne može zaobići tematiziranje njihova međusobna odnosa, pa prema tome niti stupnja i osobitosti toleriranja različitog.

Teorijsko određenje pojma tolerancije općenito se i najčešće veže uz strpljivost, snošljivost naspram mišljenja, uvjerenja i postupaka drugih, kao trpljenje odnosno podnošenje štete od pojedinca, skupine ili zajednice u cjelini, od onih postupaka, uvjerenja ili iskaza koji izazivaju neugodu, neodobravanje ili otpor. Ono također eksplicira i razliku između dviju mogućnosti izbora prema različitom – od njegova podnošenja do primjene represije u njegovu suzbijanju. Time se tolerancija određuje ponajprije kao odnos moći pojedinih segmenata društva i kontekstualizira u domeni političkog. Pitanje upotrebe sile u suzbijanju neprihvatljivih ideja ili postupaka od institucionalizirane političke moći, dakle države, apostrofirao je još Voltaire kada je vlastitu diskusiju o toleranciji nazvao "molbom koju čovjekoljublje podnosi vlasti i razboritosti". Liberalni teoretičari su zatim najpregnantnije izrazili i dalje razvili tezu o nužnosti ograničenja državne moći, posebice u području ljudskih prava i sloboda mišljenja, govora, vjerovanja ("suzbijano mišljenje može biti istinito" tvrdi J. S. Mill), naglašavajući pri tome kako samo sloboda unapređuje društvo. Ideja je tolerancije kao središnja teza klasične liberalne doktrine, u modernim društvima liberalne demokracije, uz demokratsko načelo jednakosti i liberalno načelo slobode, tako poprimila općevaljani karakter i obuhvatila gotovo sva područja ljudskog života u zajednici.

Slijedeće je nezaobilazno pitanje u svakoj diskusiji o toleranciji pitanje o njenim granicama odnosno granicama do kojih pojedinac i/ili zajednica može trpjeti suprotstavljena ponašanja i uvjerenja drugih. U tom smislu može se reći da postoji suglasje o netoleriranju nasilništva, dakle takvih oblika neprihvatljivog ponašanja i djelovanja koja dovode u pitanje sam opstanak pojedinca i zajed-

nice. Nužnost prihvaćanja ovog "paradoksa tolerancije" jasno je obrazložio K. Popper pokazavši kako se toleriranje nasilništva koje dovodi u pitanje sam opstanak zajednice i njene temeljne vrijednosti, kao što su to jednakost i sloboda, ne može prihvatiti.

U hrvatskom političkom prostoru u posljednjih nekoliko ratnih godina iskusila se sva težina "paradoksa tolerancije" sažetog u pitanju: kako biti tolerantan prema onima koji svojim činima ugrožavaju opstanak države i društva i kako odrediti granice snošljivost u uvjetima otvorenog sukoba? No, diskusija o granicama i obilježjima tolerancije u nas nije se zadržala samo u spomenutim okvirima već je obuhvatila cjelokupno društvo i gotovo sve njegove segmente. Ona je pokrenula pitanje odnosa različitih političkih subjekata, većinske i oporbenih stranaka, pitanja zaštite ljudskih prava i sloboda, prava etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina, domašaja i zloupotrebe državne moći, vjerskih sloboda i međuodnosa različitih vjerskih zajednica, položaja i marginalnih socijalnih grupa i mnoga druga.

Kao mlada demokracija, načelno opedijeljena za razvoj politički i socijalno pluralnog društva, Hrvatska dijeli mnoga obilježja bivših komunističkih zemalja u periodu tranzicije: nedostatak demokratske tradicije, iz čega proizlazi i nedostatan stupanj političke kulture, pa i političke tolerancije. No unatoč tome gotovo je pravilo da se u ciljevima mnogobrojnih društvenih, kulturnih i političkih udruga naglašava upravo promicanje različitih oblika tolerancije, kao što je i uobičajeno da se u političkim govorima ističe njezino značenje. Pri tome je razumljivo, ali i očito s obzirom na obilježja sadašnjeg stupnja razvoja demokracije u nas, da se deklarativna posvećenost toleranciji umnogome razlikuje od njena ozbiljenja u stvarnim društvenim i političkim odnosima. Zadatak koji stoji pred svima nama jest stoga obrazovanje za toleranciju i ljudska prava. Razumijevanje i prihvaćanje zahtjeva za "pedagogijom ljudskih prava", na kojemu inzistiraju čak i razvijene demokratske zemlje, treba zato sagledavati u okruženju kako ublažavanja tako i sprečavanja mogućnosti izbivanja sukoba u vlastitim sredinama, na temelju dijaloga i na tragu podupiranja jačanja i razvoja demokratske strukture društva.

Tekstovima predstavljenim u ovoj tematskoj cjelini stoga je cilj da osim doprinosa teorijskoj analizi pojma i uloge tolerancije u suvremenom društvu te također i doprinosa razvoju različitih znanstvenih disciplina koje ovome pitanju prilaze bilo sa sociološkog, jurističkog ili politologijskog aspekta, potaknu i općedruštveni interes za neke od brojnih problema o kojima se govori na sljedećim stranicama te na taj način sudjeluju u promoviranju dijaloga između različitih centara društvene i političke moći o toleranciji i ljudskim pravima odnosno načinima zbivanja slobode cjelokupnog društva i njegovih građana.

Helena Štimac-Radin